

POD TÍHOU 1. SVĚTOVÉ VÁLKY JIHOZÁPADNÍ MORAVA VÍTĚZSLAV JINDRA

Pod tíhou 1. světové války

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.edika.cz
www.albatrosmedia.cz

edika.

Vítězslav Jindra

Pod tíhou 1. světové války – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2023

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

Pod tíhou 1. světové války

Jihozápadní Morava

Vítězslav Jindra

edika.

© Vítězslav Jindra, 2023

ISBN tištěné verze 978-80-266-1910-9

ISBN e-knihy 978-80-266-1911-6 (1. zveřejnění, 2023) (ePDF)

OBSAH

Úvod.....	9
-----------	---

Kapitola první

Před válkou	11
--------------------------	-----------

Kapitola druhá

Válka začíná	18
---------------------------	-----------

Začátek války na Dačicku	18
Všechno se mění.....	20
Sbírky	26
Školy	27
Špitály.....	30

Kapitola třetí

V zákopech	33
-------------------------	-----------

Nálada mezi obyvatelstvem	33
Válečné půjčky	36
Uprchlíci	36
Zemědělství, vývoj cen.....	38
Školy	45
Vojenský výcvik mládeže.....	53
Jiné sbírky	54
Další zprávy ze zázemí.....	55

Kapitola čtvrtá

K prohře daleko, k vítězství ještě dál.....	59
--	-----------

Celková situace	59
Válečné půjčky	62
Sbírky	63
Školy	65
Špitály.....	71
Uprchlíci a zajatci	71
Zemědělství, vývoj cen.....	73
Další zprávy ze zázemí.....	78

Kapitola pátá

Východní fronta se hroutí	80
Politika Rakouska-Uherska	80
Dačicko	82
Válečné půjčky	84
Školy	86
Zemědělství, vývoj cen.	92

Kapitola šestá

Válka spěje ke konci	98
Politické události.	98
Vznik nového státu.	99
Zajatci.	102
Španělská chřipka.	104
Sbírky, půjčky	106
Školy	106
Zemědělství, vývoj cen, rekvizice	107
Hodnocení cen v průběhu celé války	110

Kapitola sedmá

Legie.	113
Legionáři z Dačicka	113
Zápisník legionáře	119
Voják čtyř legií	122

Kapitola osmá

Návrat k mírovému životu	124
Návrat k běžnému životu.	124
Střípky událostí z Malého Pěčína	129

Kapitola devátá

Osudy malopěčínských mužů ve válce	132
Oběti války.	132
Legionáři	143
Osudy dalších vojáků	146

Kapitola desátá

Osudy vojáků z Dačicka ve válce.	154
Dačice.	154
Bílkov	166
Bohuslavice	171
Borek	172

Borovná	172
Brandlín	173
Budeč a Borová	178
Budíškovice	181
Cizkrajov	184
Černíč	185
Červený Hrádek	186
Český Rudolec	190
Dobrá Voda	192
Dolní Bolíkov	193
Dolní Němčice	193
Dolní Radíkov	198
Dolní Vilímeč	198
Heřmaneč	200
Holešice	201
Horní Myslová	202
Horní Němčice	203
Horní Radíkov	206
Horní Slatina	207
Hostkovice	209
Hradištko	210
Hříšice	211
Chlumec	213
Chotěbudice	213
Jemnice	214
Jersice	220
Knínice	221
Kostelní Myslová	222
Kostelní Vydří	223
Krahulčí	226
Lidéřovice	226
Lipnice	228
Lipolec	229
Lipová	230
Manešovice	230
Markvarec	231
Maršov	233
Maříž	235
Matějovec	235
Mrákotín	237
Mutišov	242

Mutná	243
Mysletice	243
Nová Říše	244
Olší	247
Ostojkovice	248
Pálovice	250
Peč.	251
Prostřední Vydří	252
Radkov	252
Radlice	254
Řečice	254
Slaviboř	256
Slavonice	258
Stará Říše	262
Staré Hobzí	265
Strachoňovice	267
Šach.	268
Telč	269
Třebětice.	284
Valtínov	286
Velká Lhota	289
Velký Pěčín	290
Vesce.	290
Vlastkovec	293
Vnorovice.	293
Volfířov.	294
Vystrčenovice	299
Zvolenovice	300
Další vesnice	300
Nález kufru v Bačkovících.	302
<i>Prameny a použitá literatura</i>	<i>304</i>

ÚVOD

„Říká se, že každý člověk umírá dvakrát. Poprvé ve chvíli své smrti a podruhé, definitivně, poté co už není nikdo, kdo by na něj vzpomínal.“

(Jiří Bílek v knize Československé legie
na frontách první světové války)

Tato kniha je věnovaná památce těch, co utrpěli válkou nějakou újmu. Dá se říci, že to snad byli všichni lidé, kteří v té době žili. Někdo umíral na frontě, jiný živořil doma.

V knize se nevěnuji událostem na frontách, nýbrž dopadům války na obyčejné lidi.

Motto z úvodu knihy má v sobě hlubokou moudrost. Kdo z nás si po více než sto letech vzpomene na své předky, kteří museli snášet válečná utrpení? Většinou jsme je již nezažili a vzpomínek, fotografií či deníků po nich zůstalo žalostně málo.

Každá rodina se bála o své muže. Ať pocházeli přímo z rodiny nebo z příbuzenstva. Už je jen málo lidí, kteří měli své otce ve válce. U nejstarší generace lze hovořit o dědečcích.

Kniha mapuje válečnou dobu v oblasti jihozápadní Moravy, v blízkém okolí Dačic. Zaměřuje se především na život ve vesnicích, ale zároveň si všímá života na maloměstě. Události se týkají v první řadě Malého Pěčina, jedné z místních částí Dačic.

V závěrečné části si připomeneme osudy konkrétních vojáků. Těch, kteří ve válce padli nebo zemřeli, ale rovněž mnoha zraněných, nezvěstných a zajatých. Svě důležité místo v historii mají legionáři, rekrutující se především ze zajatců. Zavítáme do více než osmi desítek obcí a městeček v okruhu zhruba 15 km od Dačic.

Kapitola první **PŘED VÁLKOU**

(ZAČÁTEK 20. STOLETÍ)

*„Sám svobody kdo hoden, svobodu zná vážit každou, ten, kdo
do pout jímá otroky, sám je otrok.“*

(Ján Kollár: Slávy dcera)

Malý Pěčín (až do roku 1923 Malý Pičín) žil na konci 19. století a na začátku 20. století poklidným životem. Válku znali lidé jen z vyprávění, a tak si užívali celá desetiletí míru a klidu na práci i záliby. V Evropě se s výjimkou Balkánu už od šedesátých let 19. století vůbec neválčilo.

V závěru 19. století v obci přibýly dvě významné budovy. V letech 1875 až 1878 byla vybudována v dolní části návsi kaple, kterou v následujícím roce vysvětil dačický děkan Jan Koutný.¹

V rekordním čase 68 dní byla v roce 1891 postavena budova školy. Občané o školu řadu let bojovali, protože ještě na začátku sedmdesátých let 19. století musely malopěčínské děti chodit do Bílkova. Teprve v roce 1873 byla povolena v Malém Pěčíně expozitura, tedy detašované pracoviště bílkovské školy. O dva roky později se podařilo získat více samostatnosti a zřízením školské rady i nezávislosti na bílkovské škole. Bylo to sice v rozporu se zákonem, ale až do roku 1888 to nadřízené orgány trpěly. Poté se opět stala zcela závislá na bílkovské škole.²

Dlouhé roky ale občané bojovali o stavbu budovy, protože se učilo v nevyhovujících prostorech domu č. 10 (v tzv. pastoušce). Zlom nastal v roce 1890, kdy vedení obce požádalo Zemský výbor, aby obec směla kmenové jmění rozdělené na lesy za 1 300 zlatých věnovat na stavbu školy. Žádosti bylo vyhověno a v roce 1891 se stavělo.³

Obec pak ještě dostala dodatečně v roce 1893 od Zemského fondu 400 zlatých a 100 zlatých od Apoštolského veličenstva císaře.⁴

Třetí významnou stavbou, která se dotkla obce, byla železnice. Příležitostnou práci na ní získala řada zdejších mužů. Kromě tří tzv. akordantů nebo též partafířů bydlelo po dobu stavby v obci mnoho cizích dělníků, tzv. bratránků. Z každého domu navíc chodili dva až tři muži pomáhat. Úsek Dačice–Telč se stavěl v letech 1901 a 1902 a dělníci již byli placeni v nové měně. Od 1. ledna 1901 se totiž začaly používat české koruny a halěře, které nahradily zlatky a krejcarý.⁵

Na přelomu 19. a 20. století stál v čele Malého Pěčina starosta Jan Pelant (č. 3), zvolený v roce 1897 a poté i v roce 1900. O tři roky později ho vystřídal Tomáš Týral (č. 2), v roce 1906 se stal starostou František Novák (č. 6) a v roce 1909 Josef Cvrček (č. 15). Poslední předválečné obecní volby se konaly v červenci 1912 a starostou byl zvolen Josef Horálek (č. 16). V obecní radě zasedli František Novák (č. 6) a Josef Koutný (č. 12).⁶

Počet obyvatel se v námi sledované době pohyboval kolem 170 až 200 lidí ve 30 domech. Ve vsi býval stav obyvatelstva téměř neměnný, ale rozdíly přinášelo množství lidí, kteří žili a pracovali v Zahrádkách na dalbergovském panství. Pobývali zde krátce, často se střídali, takže se výsledky sčítání někdy významně lišily.⁷

Správce školy Jan Plachý učinil v roce 1892 soupis domů, majitelů a jejich zaměstnání. Seznam je velmi cenný, protože byl s drobnými změnami aktuální i na začátku války v roce 1914.

Naprostá většina obyvatel Malého Pěčina pracovala na svém hospodářství, věnovala se zemědělským pracím. Rolníky byli majitelé domů se svými rodinnými příslušníky – Martin Pokorný (č. 1), Tomáš Týral (č. 2), Jan Pelant (č. 3), Tomáš Moudrý (č. 4), Matěj Novák (č. 5), František Novák (č. 6), Antonín Kolba (č. 7), Jan Leitkep (č. 8), Petr Mikšíček (č. 9), Matěj Koutný (č. 12), František Horálek (č. 13), Josef Cvrček (č. 14), Matěj Cvrček (č. 15), Matěj Horálek (č. 16), Josef Horálek (č. 18), František Jakubec (č. 24), František Šána (č. 27) a Petr Horálek (č. 29).

V obci dále bydlely rodiny domkařů, tedy těch, kteří nevlastnili pole, lesy ani louky. Týkalo se to Matěje Horálka (č. 19) a Antonína Palase (č. 30).

V Malém Pěčině ale žili i živnostníci – krejčí Josef Jakubec (č. 10), hostinský František Horálek (č. 17), zedník Petr Cvrček (č. 20), tesař Jan Teplý (č. 23), kovář František Procházka (č. 25), obuvník Josef Valena (č. 31) – a ve škole bydlela rodina učitele Jana Plachého (č. 32).⁸

Ke změnám došlo, když František Horálek (č. 17) zavřel hospodu a naopak si ji otevřeli Novákoví (č. 6), a přestože už u nich hostinec dávno není, stále se zde „po domě“ říká „U Hospodů“ (též „U Hospodsků“).⁹

V obecní kovárně (č. 25) pracoval od roku 1913, kdy ohlásil živnost kovářskou a podkovářskou, František Novák.¹⁰

V posledním předválečném sčítání lidu, v roce 1910, byl po smrti Jana Pelanta majitelem domu č. 3 Antonín Mašek. V domě č. 11 bydlel Emanuel Holík s manželkou Petronilou a Josef Šnirch. V č. 30 žili Kadlecovi, v č. 34 František Horálek a ve škole po Plachých rodina učitele Josefa Fortelného. Před nástupem Josefa Fortelného v roce 1909 učil v Malém Pěčině jeden školní rok Leopold Šána, o němž

se ještě v této knize dočteme. Přišel z Bílkova a po ročním působení nastoupil na měšťanské škole v Dačicích. Je pochopitelné, že proti seznamu z roku 1892 se změnila i skladba rodin.

V Zahrádkách byly obsazeny domy č. 28 a 33 celkem 54 osobami.¹¹

V roce 1909 vznikla v Malém Pěčíně obecní organizace Sdružení venkovské omladiny. Tento mládežnický spolek byl na začátku 20. století velmi populární. Rok před Malým Pěčínem si ho založili také ve Velkém Pěčíně, v Dolních Němčicích a v Bílkově. V Kostelním Vydří v roce 1911. Kromě toho vznikla v okolí ještě Národní jednota pro jihozápadní Moravu. V Chlumci v roce 1902, v Hříšici v roce 1906 a ve Velkém Pěčíně v roce 1908.¹²

Sdružení venkovské omladiny se věnovalo sportu, kultuře a vzdělávání. Hned na začátku sdružovalo 34 členů, převážně z Malého Pěčina, ale také z Hříšice a Bílkova. Poslední zápis v jednatelské knize spolku je z ledna 1915, kdy bylo zvoleno nové vedení, ale další činnost se už zřejmě nerozvíjela. Někteří mladí muži navíc dospěli do věku, kdy museli narukovat.¹³

Malopěčínští občané ale nebyli sdruženi jen v omladině. V Dačicích byl v roce 1876 založen Zemědělský a lesnický okresní spolek. Je známo, že v roce 1907 byl členem patnáctičlenného výboru rolník František Novák.¹⁴

Škola v Malém Pěčíně, rok 1913

Těsně před koncem 19. století, v roce 1898, byl založen Spolek absolventů Zimní hospodářské školy v Dačicích. Mezi prvními funkcionáři spolku byl jako pokladník Josef Cvrček, doložený v roce 1900. Spolek vznikl necelé dva roky po založení Zimní hospodářské školy. U jeho zrodu stáli první absolventi. Podle stanov z 30. července 1898 se členové dělili na činné a čestné. Činní mohli být jen absolventi nebo učitelé. Pořádaly se zábavné a poučné výlety, přednášky z oblasti hospodářství, výstavy, nakupovaly se stroje, krmivo a hnojivo pro členy. Také v roce 1912 měli malopěčínští muži své zastoupení ve výboru. Josef Týral byl místopředsedou, Rudolf a František Cvrčkovi členy sedmičlenného výboru.¹⁵

Těsně před válkou se začaly konat Dětské dny. V prosinci 1913, kdy se uskutečnil již třetí, se v 65 školách dačického okresu vybralo 871 K 42 halěrů. Malý Pěčín se na této částce podílel 3 K a 58 haléři vybranými ve škole a dalšími 3 K vybranými mimo školu.¹⁶

Jak již bylo řečeno, zemědělství bylo hlavní prací na venkově. Jeho nedílnou součástí bylo počasí a každé výkyvy mohly mít na úrodu značný vliv.

Počasí roku 1912 zasáhlo do života vesničanů na Dačicku velmi negativně. Leden byl mimořádně studený a mrazy dosahovaly až 30stupňových hodnot.

Další vlna mrazů přišla na začátku jara, kdy poškodila květy na stromech. Následovalo suché jaro a poté naopak deštivé léto. Výsledkem byla malá úroda obilí, přesto však byla kvalita zrna vysoká.

Hospoda v Malém Pěčíně před válkou

Pohromou byl vydatný déšť 2. srpna. Protrhla se hráz Návesního rybníka a valící se voda zaplavila domy ve spodní části obce. Následně přeplnila i Podvesní rybník, který se vylil z břehů. Voda zaplavila celé údolí Moravské Dyje.

Deště trvaly celý podzim, takže byl problém zasít ozimy. Už ve druhé polovině října přišly mrazy. Na polích zůstala část úrody brambor a řepy.

Počasí roku 1913 bylo přívětivější. Bylo sice celkově chladněji, proto se žně opozdily o tři týdny, ale jinak nedošlo k žádným škodám.¹⁷

V prvním válečném roce se hospodáři dočkali výborné úrody. V předjaří sice hodně mrzlo, ale na plodiny to nemělo negativní vliv.

Když se roznesla zpráva o sarajevském atentátu, žně už začaly. I přes komplikaci, že na přelomu července a srpna museli někteří muži narukovat, se vydařily. Sousedé si navzájem pomohli.¹⁸

Vymláčené obilí se na začátku války muselo dodávat přímo státu. Zatím se ještě nerozmohlo překupování. Na obilí a brambory byly vypsány maximální nejvyšší ceny, které se ještě během léta s počínajícím válečným stavem podstatně zvýšily.

Metrický cent žita se mohl prodávat až za 22 K, a později dokonce za 34 K. Pšenice za 31 K, pak za 41 K. Oves za 19 K a pak za 24 K, ječmen za 19,50 K a později za 28,80 K. Brambory byly při sklizni 1914 za 7 K.

Každý rolník měl povinnost přiznat množství zásob. Z nich mu byla ponechána část na vlastní spotřebu, ostatní musel prodat. Pro vlastní výživu mu náleželo 30 dkg mouky na osobu na den, 40 kg ovsu pro koně a na míru.¹⁹

Život plynul i v první polovině roku 1914 bez velkých komplikací. Lidé si hleděli své práce a plánovali budoucnost. Např. manželé Josef a Marie Horálkovi (č. 18) dostali v únoru 1914 povolení od Moravského zemského výboru na základě usnesení Obecního výboru Malý Pěčín koupit obecní parcelu číslo 387 na rozšíření stodoly.²⁰

Rok předtím koupili manželé Petr a Anna Horálkovi (č. 29) část obecních pozemků, kterou využili na založení zahrady.²¹

Začátkem března se v Dačickém soudním okrese konaly odvody pro doplnění vojska. Pro Malý Pěčín byl vyhrazen 4. březen 1914. Dostavit se měli muži narození v letech 1891, 1892 a 1893.

Pro stejné ročníky se konal ještě dodatečný odvod koncem dubna. Pro malopěčínské brance platil datum 25. duben 1914, kdy se měli dostavit do budovy c. k. okresního hejtmanství.

Následně, 1. července 1914, vydalo okresní hejtmanství nařízení, že od 1. ledna 1915 vstoupí všichni muži narození v roce 1896 k povinné domobraně.²²

V květnu 1914 se konala pravidelná klasifikace koní a přihlašování povozů. Podle vyhlášky c. k. okresního hejtmanství byli hospodáři povinni splnit tuto povinnost 23. května. Malopěčínské město mělo určenou dobu v 9.00 hodin. Ke klasifikaci se musel dostavit starosta nebo člen obecního výboru a odevzdat tři stejnopisy, z nichž dva už měly být předem doneseny nebo zaslány na hejtmanství.²³

V květnu 1914 byly vydány pro nadcházející školní rok dvě učebnice pro nejmenší děti. Jednalo se o Slabikář pro školy obecní od Adolfa Frumara a Jana Jursy s ilustracemi Adolfa Kašpara a Poupata – čítanka malých, od Josefa Kožíška s ilustracemi M. Fischerové-Kvěchové. Pikantní na tom je, že s vypuknutím války zároveň vypukla i přísná cenzura. Mohlo tedy dojít i k tomu, že obě nově vydané učebnice mohly okamžitě ještě před prvním použitím skončit ve stoupě. Kvůli politické závadnosti se sice některé učebnice ze škol skutečně stáhly, těchto dvou se to ale netýkalo. Naopak Poupata přetrvala ve školách až do doby protektorátu Čechy a Morava, tedy skoro třicet let.²⁴

Krátce před válkou si lidé nemohli příliš stěžovat na nedostatečnou životní úroveň. Všeobecně se dařilo v zemědělství i v obchodu a projevovalo se to i na cenách. V roce 1914 šly ceny až o polovinu dolů proti předchozímu roku.

Za jeden kilogram masa se platilo 1,80 až 2 K, za 1 kg mouky 40 haléřů, 1 kg cukru 80 haléřů, 1 kg zrnkové kávy 4 haléře. Za litr piva 32 haléřů. Za metrický cent ovsu 12 K, žita 14 K, ječmene 16 K, pšenice 18 K a hrachu také 18 K.²⁵

František Černý ve svých zápiscích z války uvedl i příklad běžné útraty v hospodě těsně před válkou. Za 3 piva (dohromady 48 haléřů), 2 vuřty (20 haléřů), 2 rohlíky (8 haléřů) a jedno viržínko (10 haléřů) utratil celkem 86 haléřů.²⁶

V následujících kapitolách bude možno srovnávat, jak šly ceny všech potravin i různého zboží nahoru. Navíc bylo všeho postupně nedostatek.

Těsně před válkou se v českých zemích umíralo nejčastěji na tuberkulózu, kardiovaskulární potíže a choroby dýchacího ústrojí. Ve válce se zvýšil počet umírajících hlavně na tuberkulózu. Počet úmrtí na následky nádorového onemocnění představoval zhruba 8 % všech příčin úmrtí.

Sezónně se vyskytovaly epidemie tyfu, cholery a úplavice.²⁷

Hlavní zábavou mužů bylo na začátku 20. století kouření. Kdo nekouřil, vymykalo se běžné společnosti.²⁸

Malý Pěčín patřil do soudního okresu Dačice. Dačický politický okres byl od roku 1911 rozdělen na tři soudní okresy: Kromě Dačic sem patřila i Telč a Slavonice.

Okresní politická správa byla před válkou a také po většinu válečné doby v rukou německých úředníků v čele s hejtmanem JUDr. Viktorem Fröhlichem z Fröhlichshalen. Ten stál v čele hejtmanství v letech 1912–1918.

Hejtman byl Němec, proto mezi ním a starosty obcí často docházelo k problémům. Největší nevole z řad starostů se odvíjela od tlaku hejtmana na vynucování válečných půjček a různých sbírek na válečné účely.²⁹

Relativně spokojeně se žilo i v jiných obcích na Dačicku. V roce 1914 se např. ještě stihla postavit silnice z Hradišťka do Dačic.³⁰

Výcvik

Kapitola druhá **VÁLKA ZAČÍNÁ**

(DRUHÁ POLOVINA ROKU 1914)

*„Semínko jasné za černými mraky
k zemi se schyluje,
ti osmnáctiletí, jsou to ještě děti,
táhnou do boje.“*

(z moravské písničky)

Začátek války na Dačicku

O všeobecné mobilizaci se v Dačicích dozvěděli občané 29. července 1914. Obecní strážník Jan Kobos bubnoval na buben a vyvolával, které ročníky mají nastoupit jako první.¹

Obecní poslové byli svoláni na radnici, obdrželi od okresního hejtmanství vyhlášku o mobilizaci a byli poučeni, co mají vykonat. Poté se rozešli do okolních vesnic, které spadaly do dačického okresu, a předali tento dokument starostům. Do blízkých vesnic šli pěšky, do vzdálenějších jeli s koňským povozem. Další povinnosti už ležely na bedrech starostů obcí.

Starostové museli neprodleně vyhlásit obsah vyhlášky o mobilizaci, aby se ho hlavně muži dozvěděli co nejdříve. Na mnoha místech to vyhlašovali v noci z 29. na 30. července.²

Kronikář z Chlumce zaznamenal, že se o všeobecné mobilizaci dozvěděli občané obce až kolem 19. hodiny 31. července, kdy vyhlášku přivezl autem František Kubeš. Ihned se zvonilo na poplach, aby o zprávě byli všichni včas informováni. Je pravděpodobné, že se kronikář při zpětném zápisu minimálně o jeden den spletl.³

C. k. okresní hejtmanství v Dačicích vydalo 1. srpna 1914 ve svém pravidelném vydání úředního listu vysvětlení k Nejvyššímu manifestu (Mým národům) z 28. července 1914. Nařizovalo, aby byl manifest neprodleně vyvěšen.

Hejtmanství rovněž vysvětlilo branné záležitosti: „Všichni, kdož ohledně svého povolání, dostavení se atd. jsou v pochybnostech, nechť obrátí se o vysvětlení, pokud náleží k společnému vojsku na vojenské doplňovací velitelství v Jihlavě, pokud náleží zeměbraně na zeměbranecké doplňovací velitelství v Jihlavě a ohledně domobrany na domobranecké okresní velitelství ve Znojmě nebo konečně ve všech

případech, a to ústně, písemně, telefonicky nebo telegraficky na zdejší c. k. okresní hejtmanství, kdež každé vysvětlení bude dáno.“⁴

Na 2. srpen připadla tradiční dačická pouť Porcinkule. Mši sloužil od šesté hodiny ranní kněz z premonstrátského kláštera v Nové Říši. Tato mše byla v mnohém jiná, zvláštní. Kněz hovořil o válce, prosil za vítězství rakouských zbraní i za životy vojáků. Loučil se s branci, kteří hned z kostela odcházeli na nádraží a vlakem odjížděli do Jihlavy.⁵

Jihlava byla shromažďovacím městem pro brance z širokého okolí. Většina mužů z Jihlavska, Telčska, Dačicka, Třebíčska, Velkomeziříčska a dalších oblastí náležela k 81. pěšímu pluku.

Zajímavostí je, že se přes celou válku skladba pluku příliš nezměnila. Na začátku bylo v 81. pěším pluku 69 % Čechů, 30 % Němců a 1 % jiných národností. Na konci války 66 % Čechů, 32,5 % Němců a 1,5 % jiných.⁶

Do Jihlavy se během několika desítek hodin sjely tisíce vojáků a rázem nastaly praktické problémy. Kam všechny ubytovat? Jak obstarat dostatek jídla a pití? Kromě kasáren museli vojáci přespávat ve stodolách, ale díky hezkému letnímu počasí i venku na loukách a mezích.⁷

Většina mužů z Dačicka sice byla zařazena do 81. pěšího pluku, někteří ale byli zapsáni do 14. zeměbranceckého pluku a ojediněle i do jiných jednotek.⁸

Odvod branců v Dačicích

Jeden z vojáků vzpomínal na první dny v Jihlavě jako na čas, kdy se rekruti jen znuděně potulovali po městě, než je naložili do vlaku a odvezli směrem k Ostravě a pak k Tomaszowu.⁹

Již pobyt v Jihlavě při mobilizaci přinesl první válečné oběti: Situaci neunesli Dačičtí Zdeněk Žižka a František Ondráček. Oba spáchali sebevraždu.¹⁰

V kartotéce padlých je u Františka Ondráčka (1885) uvedeno, že zemřel 3. srpna 1914 ve všeobecné nemocnici v Jihlavě a o den později byl v Jihlavě pohřben.¹¹ V den Ondráčkova pohřbu ukončil na poli u Horního Kosova u Jihlavy život i Zdeněk Žižka. Pohřben byl 6. srpna na hřbitově v Dřevěných Mlýnech u Jihlavy.¹²

Spojitosť s válkou měly pravděpodobně i dvě další sebevraždy. Kancelista c. k. okresního hejtmanství L. Finbinger se 18. listopadu 1914 ve svém bytě v Dačicích zastřelil a učitel Stanislav Elster dobrovolně ukončil život 31. července 1915 poté, co dostal povolávací rozkaz k odvodu.¹³

Počátkem září 1914 nastoupili vojenskou službu branci, kteří byli odvedeni na jaře 1914.¹⁴

Ministerstvo železnic nařídilo 30. září 1914, že počínaje dnem 4. října 1914 mohou rodinní příslušníci, tedy rodiče, manželky, děti, sourozenci, využít polovičního jízdného pro cesty nad 50 km k návštěvám nemocných a raněných vojáků.¹⁵

Pokud dostali vojáci možnost odjet na domácí ošetření, obdrželi lístek, se kterým se museli hlásit u vedení obce. Po uzdravení museli neprodleně odjet. Lístky vojáků zasílalo vedení obce politickému úřadu, tedy c. k. okresnímu hejtmanství. Toto nařízení platilo po celou dobu války.¹⁶

C. k. okresní hejtmanství zveřejnilo ve svém úředním listě 10. listopadu 1914 vyhlášku nazvanou Dodatek ke zdejšímu výnosu z 22. října 1914, číslo 1146M a s poukazem na vyhlášku E o svolání domobrany z 21. října 1914. Byla vyhlášena přehlídka domobranců ve vyhlášce o svolání domobranců ročníků 1878–1890. Přehlídací komise pro soudní Dačický okres zasedala od 10. do 13. prosince 1914 a konkrétně pro muže ročníků 1878–1890 z Malého Pěčína bylo povinné dostavit se 12. prosince 1914.¹⁷

Všechno se mění

Školní rok 1914/1915 začal 16. září 1914, ale výnosem c. k. okresní školní rady z 2. září 1914 č. 1420 bylo povoleno, zvláště dětem vyšších ročníků, aby nastoupily později, až skončí polní práce, při kterých pomáhaly. V té době už totiž většina otců byla ve válce.¹⁸

V roce 1914 se měly konat obecní volby. Jelikož byly naplánovány na podzim, kdy už byla válka v plném proudu, vydalo začátkem října c. k. okresní hejtmanství

informaci, aby se chystané volby nekonaly a tam, kde již byly přípravy započaty, se zastavily.¹⁹

Na začátku války se mohl začít realizovat zákon, který byl zatím spíš jen teorií. Jednalo se o zákon o nároku na příspěvek na výživu z 26. prosince 1912 č. 237 říšského zákoníku.

Na vyživovací příspěvek vznikl nárok dnem, kdy povoláný nemohl kvůli odvodu získávat výdělek, a trval až do jeho návratu do bydliště.

Při úmrtí náležel rodině příspěvek ještě šest měsíců ode dne smrti vojáka. Příspěvek se vyplácel vždy prvního a 16. dne v měsíci, a to předem.²⁰

Denně příslušelo dospělé osobě 85 haléřů a dětem do 8 let 42,5 haléře.²¹

Bylo stanoveno, že součet vdovské a sirotčí podpory nesmí přesáhnout 540 K ročně. Příspěvek pro děti bez rodičů byl maximálně 370 K. Žena měla nárok na výplatu příspěvku jen do doby, než dítě dosáhlo stanoveného věku. U chlapce to bylo 16 let a u dívky 14 let.²²

V prvních dnech války se kvůli zvýšenému nákupu základních potravin, kdy se lidé chtěli zásobit na horší časy, zvedly ceny o 30 %. Málokdo ale mohl tušit, že během dalších let porostou závratným tempem.

První císařské nařízení o opatřeních zajišťujících zásobování bylo vydáno 1. srpna 1914. Během podzimu následovala další císařská a vládní nařízení. Schylovalo se ke státům řízenému zásobování.

V prosinci byly stanoveny maximální ceny mouky a v březnu 1915 bylo zemským úřadům umožněno zakázat výrobu menšího moučného pečiva.²³

Monarchie určila pravidla ohledně posílání válečné pošty svou vyhláškou už 30. července 1914. Příbuzní mohli posílat vojákům běžná psaní do 100 g, tedy lístky polní pošty, obyčejné dopisnice, tiskoviny, noviny, vzorky zboží a obchodní dopisy nebo psaní s udáním ceny do jednoho tisíce korun.

V adrese muselo být uvedeno místo, kde voják slouží, pluk, setnina, číslo polního poštovního úřadu. Bylo zakázáno udávat na adrese vyšší velitelství či brigádu.

Voják směl posílat obyčejné dopisnice, nezalepená psaní a peníze do 100 K, což však musel učinit prostřednictvím nadřízeného velitelství.

Nejoblíbenější byly dopisnice polní pošty, které dostávali vojáci téměř zdarma. Státní poštovní úřady je prodávaly za jeden haléř. Za psaní s udáním ceny zaplatil odesílatel 48 haléřů a za balíček do 5 kg 60 haléřů, za každý další kilogram o 10 haléřů víc.²⁴

Všechny písemnosti musely zůstat otevřené a po cenzurní kontrole byly opatřeny razítkem. Zavedením čísel polních pošt bylo zabráněno nepovolaným osobám

Rekvizice vozů v Dačicích

sledovat pobyty jednotek, protože do adresy nebylo potřeba psát zemi a místo pobytu adresáta.²⁵

Už na samém začátku války se naskytl významný problém. Válka s sebou totiž přinesla i obrovské množství uprchlíků z oblastí, kde řádily boje.

Největší skupinu uprchlíků tvořili haličtí Židé. V prosinci 1914 přijelo do Jihlavy prvních 12 vagónů s těmito uprchlíky, kteří měli být ubytováni v obcích Jihlavského kraje. Týkalo se to i řady obcí na Dačicku.

Každá obec dostala za úkol ustanovit zvláštního komisaře pro uprchlíky. V Dačicích se jím stal radní Ludvík Kovář.²⁶

V Telči byl na začátku války založen výbor k hájení zájmů telčského okresu po dobu války. Ve výboru zasedli zástupci všech vrstev a organizací, starostové, členové okresního hospodářského spolku, velkostatku, obchodníků, mlynářů, dělníků, duchovních, učitelů.

Do předsednictva spolku byli zvoleni poslanec František Staněk z Želetavy, telčský starosta Franze a starosta Doupí Ferdinand Foit.

Prvním krokem výboru bylo získání parního mlýnu od velkostatku na semílání obilí pro případ, že by malé mlýny nestíhaly.²⁷

Hned na začátku války byl v některých obcích zvolen výbor pro sbírky na Červený kříž a na podporování rodin mužů. Takový výbor si zvolili např. v Bílkově.²⁸

V Bílkově se šestičlenná žňová komise starala o to, aby byly všechny práce v obvodu obce včas a řádně vykonány a pozemky následně a včas osety.

Hospodářská pomocná úřadovna pečovala o soukromé záležitosti povolanych. Mléčná komise zase dbala na řádnou dodávku mléka.²⁹

V Mrákotíně vznikla žňová komise 16. srpna 1914.³⁰

V Kostelním Vydří, podobně jako v jiných obcích, obcházela komise jednotlivé domy a zapisovala stav surovin. Zpravidla se odpočítalo nejnutnější množství na obživu a na nový osev a zbytek se odvezl. Platilo se oficiálními cenami.

Běžně se stávalo, že se lidé snažili některé zásoby zatajit. Čím déle trvala válka a mezi obyvatelstvem se prohluboval hlad, byly tyto případy častější.

Vytvářeli si různé skrýše: Suroviny schovávali pod podlahu, stavěli si falešné dvojité zdi nebo stropy, zásoby zarovnávali do hranic dřeva, do kurníků, a v krajních případech dokonce do hnoje.

V Kostelním Vydří se při jedné návštěvě komise stala hospodáři nemilá věc, která pro něj měla neblahé důsledky. Po skončení prohlídky se jeden z komisařů vrátil a z postele vytáhl pytel ovsu. Buď již měl zkušenosti, nebo reagoval na udání. Následovala mnohem důkladnější prohlídka, která objevila další skryté zásoby. Rodině byla vyměřena pokuta a na hospodáře podáno trestní oznámení.

Rázem se začala komise mnohem podrobněji zabývat i příbuznými podvádějící rodiny.³¹ Zmíněným komisařem byl Břetislav Štáva, který byl později vyznamenán jako civilní osoba za válečné zásluhy.³²

Ve Volfířově byla provedena rekvizice obilí a soupis zbylých zásob 8. listopadu 1914.³³

Dne 1. září 1914 začala v Dačicích pracovat Okresní vyživovací komise, která udělovala příspěvky na výživu podle zákona z 26. prosince 1912.

Nariadením c. k. okresního hejtmanství v Dačicích se pravidelně každý 15. den v měsíci konaly soupisy nutných předmětů spotřebních, sena, slámy, dobytku, žita, ovsu, pšenice, ječmene, brambor. Výkazy se pak z každé obce zasílaly do Dačic.³⁴

Obce musely pro válečné účely poskytnout koně a vozy. Starostové stáli před nelehkým úkolem přemlouvat hospodáře, kteří by mohli postrádat koně a vozy. Např. v Chlumci museli odevzdat koně František Kučera (č. 2), Antonín Havlík (č. 5), Matěj Stejskal (č. 9), František Havlík (č. 13) a Metoděj Štěpánek (č. 16). Povozy se získaly z velkostatku a jeden od Josefa Dalberga.³⁵

Už 15. srpna 1914 byla ve Starém Hobzí provedena první rekvizice koní, kol, vozů, automobilů a pneumatik.³⁶

V prosinci 1914 dala obec Dolní Němčice čtyři vozy na vojenskou příprěž a čtyři koně. Na konci války se obci dva koně vrátili zpět.³⁷

Za odvedeného koně se měla platit náhrada 600 až 1 200 K, ale dávaly se jen poukázky, které měly být později proplaceny.³⁸

Také z Borku museli 2. prosince 1914 poslat do války dva koně a povoz. Koně poskytl Jan Stejskal (č. 6) a František Vacek (č. 11). Vůz dodal František Kumpa (č. 3). S povozem jel František Procházka, čeledín od Kubešů.³⁹

Mrákotín musel v roce 1914 vypravit tři párové povozy. Jeden pár koní i s vozem dal narukovaný trhovec Jan Novák. Druhý po jednom koni na půl vozu dali mlynáři František Liška (č. 51) a Josef Mareš (č. 82). Na třetí povoz po koni na půl vozu dali rolníci Jan Srb (č. 20) a Karel Budek (č. 1).⁴⁰

Volfířov vyslal 3. prosince 1914 vojenskou příprěž o dvou potazích, tedy čtyři koně a dva vozy.⁴¹

Dne 4. prosince museli také bílkovští hospodáři uvolnit pět dvojsprežních koňských povozů k válečným účelům. František Novák (č. 24) dal vůz a koně, druhého koně přidal Jan Codr (č. 23). Druhý vůz byl od Urbanců (č. 27) a koně dali František Havlík a Jan Novák, oba z Dobrohoště. Třetí vůz dal Jan Codr a koně František Novák a L. Doležal, všichni z Dobrohoště. O zbývajících dva povozy se postaral dvůr Karlov.⁴²

Ze Slaviboře museli dát Novákovi z č. 1 a Nikodémovi z č. 6 po jednom koni a Havlíkovi z č. 5 dokonce dva koně. Nikomu se ale po válce nevrátili.⁴³

Postupně se začal prohlubovat problém se zásobováním. Už v listopadu se dačická městská rada usnesla na preventivních zásobovacích opatřeních. Odsouhlasila zakoupení 20 q žita, 5 q pšenice a 50 q brambor jako rezervu pro podporu obyvatelstvu.⁴⁴

Moravské zemské místodržitelství nařídilo, aby všichni producenti a obchodníci nejpozději 2. prosince 1914 nahlásili na obecní úřady aktuální stav zásob obilí, brambor a mouky. Stát chtěl mít přehled o potravinových rezervách pro nadcházející zimu.⁴⁵

Průvodním znakem válek je nedostatek jídla. Na začátku této měli ještě lidé nějaké zásoby, ale postupem času, kdy se válka protahovala, nastaly problémy.

Podobné to bylo na frontách. Zpočátku se příliš nešetřilo. Vojáci dostávali čaj, housku, vejce a mléko k snídani, k obědu téměř pravidelně maso s přílohou, polévku i moučník. Bývaly také svačiny.⁴⁶

Brzy vyšlo najevo, že pěší divize o 16 tisících mužů potřebovala měsíčně zásoby, které by přivezlo 24 nákladních vlaků. Pro stejný počet vojáků jezdecké divize bylo potřeba dokonce čtyřikrát víc vlaků. Rozdíl činily potřeby pro koně.⁴⁷

V době, kdy byla prvotní výroba zbraní a munice, se prohluboval deficit výroby a pěstování potravin. Situace byla postupem měsíců a let katastrofální.⁴⁸

Těžká doba vynesla na povrch i špatné lidské vlastnosti. Nestačila jen úřední cenzura. Mnoho zla vykonalo i udavačství. Obyčejní, většinou slušní lidé se dostávali kvůli nevhodným výrokům a následné aktivitě donašečů do potíží.

Tak se už na konci roku 1914 dostal do vězení na tři dny dačický povozník Jan Codr za výrok „My se těšíme na Rusy, Němci a Židé budou vyhnáni“.

Kromě anonymních dopisů se angažovali tajní policisté a hejtman si najímal i cizí udavače.⁴⁹

Podle neúplné statistiky bylo do konce roku 1914 zatčeno v českých zemích pro politické trestné činy 950 osob, z nichž 704 bylo předáno vojenským soudům. Naprostá většina byli Češi.⁵⁰

Politika se nedělala jen se zbraní v ruce. Profesor Masaryk odjel 17. prosince 1914 do Itálie, aby v neutrálních státech získal informace o válečných plánech Dohody.

Návrat by pro něj byl nebezpečný, proto se přesunul do Curychu a na půdě neutrálního státu zahájil zahraniční odbojovou činnost. Postupně se tato aktivita stále více točila kolem samostatnosti českých zemí.⁵¹

Rekvizice koní v Dačicích

Po jeho odchodu byla koncem roku 1914 založena Maffie. Jednalo se o hlavní organizaci domácího odboje. Zapojovalo se do ní kolem 200 lidí a působila především jako zpravodajská síť. V čele stáli Edvard Beneš, Karel Kramář, Alois Rašín, Josef Scheiner a Přemysl Šámal.⁵²

V říjnu 1914 byla vyhlášena přehlídka domobranců nar. 1878–1890 včetně, kteří byli při dřívějších odvodech uznáni neschopnými. Zároveň se dostavili ti, kteří byli superarbitrováni.⁵³

Dne 13. prosince 1914 se v Dačicích konaly další odvody domobranců první výzvy, kteří byli napoprvé uznáni jako nezpůsobilí a superarbitrování.⁵⁴

Armáda neustále hledala rezervy. Volala k novým odvodům muže, kteří byli dříve uznáni jako vojenské služby nezpůsobilí. Další skulinky hledala i mezi řemeslníky. Starostové měst a obcí na Dačicku měli v prosinci 1914 povinnost vypracovat výkaz o řemeslnících v obci, kteří se narodili v letech 1873–1896 a zároveň neslouží u vojska.⁵⁵

Sbírky

Jednou z typických záležitostí, jež s sebou válka přinesla, byly sbírky. Během válečných let bylo obyvatelstvo nabádáno ke sběru všeho možného. Od bylin, přes kovy až po peníze.

První z této dlouhé řady sbírek byly dary pro Červený kříž mezi 14. až 31. srpnem 1914. V dačickém okrese se z 24 obcí vybralo 3 240,34 K, z toho přímo v Malém Pěčíně 16,70 K.⁵⁶

Na tuto sbírku navazovala stejná po celé zemi, ale do ní Malopěčínská vůbec nepřispěli.⁵⁷

Podpůrný úřad válečný ministerstva války dal na památku války roku 1914 vyrobit jednoduchý železný prsten od rytce Jana Schwerdtnera. Prodával se za jednu korunu a výtěžek se rozděloval mezi Červený kříž, Válečnou pomocnou kancelář pro podporování rodin povolanců a Podpůrný úřad válečný pro vojiny v poli, vdovy a sirotky po padlých vojácích.⁵⁸

C. k. společnost rakouského stříbrného kříže zahájila v říjnu 1914 akci „Zlato dal jsem za železo“. Občané byli nabádáni k darování zlata a šperků. Výtěžek měl jít v poměru 40 % na podporu narukovaných, 40 % vdovám a 20 % na podporu záložníků, kteří se vrátí domů.⁵⁹

Hned v listopadu 1914 následovala výzva „Darujte zvěřinu lazaretům“.⁶⁰

Školy

Sbírkové akce velmi často směřovaly do škol. Hned v prvním válečném roce bylo školám nařízeno zhotovování teplých částí oděvů pro vojáky. Podle výnosu c. k. zemské školní rady ze 17. října 1914 se měly vyrábět kukly, nátepníčky, onuce, nákolníky, ponožky, pěstnice, žínky, šátky na obvazy, šály, košile a cupanina. Na Dačicku byly za splnění úkolu nejvíce pochváleny školy z Dačic, Nové Říše a Studené.⁶¹

C. k. zemská školní rada vyzvala výnosem č. 196 z 29. srpna 1914 učitele k vlasteneckému působení na žáky. Vyzývala k recitaci vlasteneckých básní, zpěvu písní o vlasti i o hrdinných vojácích.⁶²

Začátkem války založil ředitel dačické měšťanské školy Karel Kamenář Fond pro chudé žáky. Ke konci roku 1914 vykazoval fond 1 142,59 K a o rok později 1 181,09 K. V roce 1914 z něj bylo vydáno 33,97 K a v roce 1915 jen 10,03 K.⁶³

Válka sotva začala a monarchie už tušila, že veškerá výroba se bude muset soustředit na zbraně a munici a že zásoby potravin, oblečení a obuvi se budou postupně tenčít.

Výnosem č. 1556 z 25. září 1914 bylo nařízeno, aby školní mládež sbírala ostružinové listí na přípravu čajů. Podle nařízení c. k. okresního hejtmanství se mělo nasbírané listí odeslat císařskému radovi Vojtěchu Kocourkovi, správci pokusné stanice komitétu pro pěstování léčivých rostlin, do Zlivi.⁶⁴

Škola zaslala do Zlivi 19. října 1914 vlakem dva pytle sušeného ostružinového listí, což bylo zhruba 20 kg.⁶⁵

Po 8. prosinci 1914 už nebylo nutné sbírat, vzhledem k ročnímu období to ostatně bylo bezpředmětné, ale od 9. srpna 1915 byl sběr obnoven a týden nato ještě rozšířen o jahodové listí.⁶⁶

Když žáci škol zrovna nic nemuseli sbírat, apelovalo se na ně a jejich rodiče prostřednictvím různých finančních sbírek.

Na podzim 1914 vydala Válečná pomocná úřadovna ministerstva vnitra oficiální válečnou kokardu černo-žluté barvy, která měla sloužit projevování vlasteneckého smýšlení obyvatelstvem a prodávala se ve všech zemích ve stejném tvaru po 30 haléřích. Čistý výtěžek této akce byl určen třem válečným humanitním účelům: Červenému kříži, Válečnému pomocnému fondu (péči o rodiny povolanců) a Péči o vojíny v poli, jejich vdovy a sirotky. Na základě vybídnutí zemské školní rady byly školy v zájmu projevení dostatečného vlastenectví vyzvány k účasti na této humanitární akci.⁶⁷

Zakladatelky dačického lazaretu sestry Dalbergovy

V polovině října bylo c. k. okresnímu hejtmanství předáno 37,40 K, a to za 100 jehlic s podobiznou Jeho Veličenstva po 20 haléřích a za 58 kokard po 30 haléřích.⁶⁸

Výnosem ze 7. prosince 1914 č. 1853 upozornila okresní školní rada školy na prodej předmětů zhotovených válečnou pomocnou úřadovnou c. k. ministerstva vnitra, např. obrazů Jeho Veličenstva se synem arcivévodou následníka trůnu s arcivévodou Františkem Josefem Ottou, dopisnice s válečnými obrázky, válečné kalendáře a kokardy. Cena kokardy byla snížena na 20 hal.⁶⁹

Kromě sběru a různých finančních příspěvků byly školy také nabádány k výrobě součástí výstroje vojáků. K tomuto účelu se apelovalo hlavně na výuku ženským ručním pracím.

Jedním z nařízení byl výnos c. k. zemské školní rady, podle něhož nařídila c. k. okresní školní rada svým výnosem z 29. prosince 1914 č. 1933, aby se zhotovovaly papírové podešve. Pokud měly školy možnost získat tzv. billrotkův papír, měly vyrobit také papírové ponožky. Ty se údajně podle zkušeností vojáků osvědčily jako dobrý ochranný prostředek proti zimě. C. k. okresní školní rada k těmto výrobkům poskytla návod na zhotovení. Novinový papír a billrotkův papír si ale měly školy opatřit samy prostřednictvím darů od rodin žáků nebo sbírkami po domech.⁷⁰

Pod vedením industriální učitelky Zdenky Dvořákové zhotovily žákyně dívčí měšťanské školy 54 kukel, 18 párů punčoch, 60 párů nátepníček, 25 hadříků k mytí a kolem pěti tisíc papírových podešví. Při výrobě podešví pomohly i žákyně 4. a 5. třídy.⁷¹

Akce měla úspěch, protože už 9. března 1915 poděkoval Úřad pro válečnou péči ve Vídni dačické škole za darované papírové onuce. Zároveň oznámil, že papírových podešví i onucí je již dostatek, proto není nutné v další výrobě pokračovat. Místo toho ale požádal o zaslání lehkého prádla na léto, kapesníků, bavlněných ponožek a sušené zeleniny.⁷²

Učitelský sbor navíc daroval na Vánoce vojínům v poli 4 K, které byly zaslány obecnímu představenstvu v Dačicích.⁷³

U příležitosti císařových jmenin se 4. říjen slavil jako Květinový den. Školačky v tento den prodávaly růže.⁷⁴

Už před válkou se školní vyučování začínalo povinnou modlitbou. Nově se děti musely modlit nejen za císaře a jeho rodinu, ale i za zdar rakouských zbraní.⁷⁵

V listopadu nařídil zemský školní rada výnosem zhotovení zimních oděvních věcí pro vojíny v poli při výuce dívek ženským ručním pracím a povolil, aby byl v případě potřeby zvýšen počet hodin ženských ručních prací. Rodiče měli povinnost nakoupit potřebný materiál. K výnosu byl úředně přiložen návod na pletení.⁷⁶

V listopadu 1914 přišel do škol pokyn k uspořádání první válečné půjčky. Byla vyhlášena mezi 16. až 24. listopadem. Měla být úročena 5,5 % a splatnost připadla na duben 1920.⁷⁷

Pomocná úřadovna c. k. ministerstva vnitra prodávala dětem prostřednictvím školy císařské resety po 20 haléřích, nálepky na dopisnice po 50 haléřích, válečné pohlednice po 20 haléřích, dopisnice kříže po 15 haléřích, pohlednice císaře Františka Josefa I. s vnukem po 20 haléřích a obrazy Jeho Výsosti s vnukem po jedné koruně.⁷⁸

Kromě říjnových oslav císařových jmenin se 2. prosince 1914 konala oslava 66. výročí vlády Františka Josefa I.

Slavnost byla spojena s uspořádáním čtvrtého Dětského dne. Výnosem z 3. října 1914 bylo nařízeno konání Dětského dne ve prospěch sirotků po padlých vojínech a dětí vojinů mobilizovaných. Stanoven byl 2. prosinec, aby se zároveň přihlédlo u příležitosti výročí vlády k císařovu vznešenému heslu „Vše pro dítě“.⁷⁹

Při Dětském dni se na obecné škole v Dačicích vybralo 22,44 K, na chlapecké měšťanské škole 10,02 K a na dívčí měšťanské škole 11,60 K. Kromě peněz od žáků ještě darovala baronka Karla z Dalbergu 20 K, občanská záložna 10 K, městská

spořitelna 10 K a město Dačice 10 K. Celá částka, dohromady 94,06 K, byla 20. prosince 1914 zaslána České zemské komisi v Brně.⁸⁰

V Dolních Němčicích se u této příležitosti konala sbírka na zakoupení vlny, z níž se zhotovily věci pro vojáky. Konkrétně to stačilo na 12 párů nátepníků, šest párů nákokleníků, sedm kuklí, čtyři šály a děti navíc vyrobily 600 papírových podešví.⁸¹

V Malém Pěčině se vybralo 7 K ve prospěch České zemské komise pro ochranu dítek a péče o mládež v Brně.⁸²

Dětský den 1914 vynesl v Bářovicích 10,10 K,⁸³ ve Volfířově jen 1,95 K,⁸⁴ v Řečici 6,50 K,⁸⁵ v Markvarci 4,22 K.⁸⁶

Špitály

Na podzim 1914 vznikla v Dačicích pomocná nemocnice Červeného kříže v prostorách františkánského kláštera. Patronát nad ní převzala Karla, svobodná paní z Dalbergu. S vlastním přispěním zprostředkovávala sbírky pro raněné.⁸⁷

Na chodu pomocné nemocnice se podílely členky Pobočného dačického spolku Vlasteneckého zemského a ženského spolku Červeného kříže pro Moravu. Spolek sice v roce 1919 zanikl, ale místo něj se ustanovil Československý červený kříž.

První výbor, ustanovený v září 1914, měl v čele předsedkyni baronku Helenu z Dalbergu, dva místopředsedy, MUDr. Františka Dlouhého a Marii Červenkovou, a jednatelku Annu Kamenářovou.⁸⁸

S pomocí raněným a nemocným souvisela i propaganda monarchie vůči dívkám a ženám. Hned v srpnu 1914 byly hejtmanstvím nabádány k tomu, aby se podílely na ošetřování raněných a nemocných, staraly se o děti i staré rodiče, aby pomáhaly na poli a byly úřadům k dispozici.⁸⁹

Dům pro rekonvalescentní vojíny byl určen původně pro 20, později pro 30 vojáků. Dobrovolnými sbírkami se podařilo dát nemocnici do chodu. Značný obnos vyžadoval hlavně začátek provozu.

Lékařskou pomoc si spolek zajistil u jediného dačického lékaře MUDr. Eugena Tischera. Na pomoc dostal od spolku čtyři vojáky. O další péči se staralo 15 žen.

Za dobu provozu rekonvalescentního domu se zde vystřídali vojáci různých národností, ale převažovala snaha zařazovat do Dačic domácí a blízké vojíny.

Rezervní dačická nemocnice byla podřízena jihlavské vojenské nemocnici.⁹⁰

Na obrovský nárůst raněných a nemocných hned zpočátku války zareagovali také v Telči. Zprávy o přeplněných špitálech v Jihlavě, kam přivezli už při prvních dvou transportech v září 1914 na 1 350 raněných vojáků, byly alarmující.

Okolní města se snažila Jihlavě ulevit alespoň tím, že se snažila zakládat lazarety na doléčení lehčích případů nebo rekonvalescentů.

Městská rada v Telči podala začátkem listopadu 1914 návrh na zřízení nemocnice pro 100 pacientů. Zásluhou sbírky se podařilo získat inventář. Hraběnka Leopoldina Podstatská nakoupila zdravotnický materiál.⁹¹

Koncem roku 1914 byl založen domov pro rekonvalescenty (Rekonvaleszenzheim). Doklady o přesném místě se nedochovaly, ale podle fotografií se předpokládá, že lazaret sídlil v domě zvaném Na Bělidle v Panském dvoře. Prostory ale byly tak malé, že se sem vešlo jen 26 lůžek, místo zamýšlené stovky.

Zhruba po roce byl lazaret přestěhován na Staré Město do areálu parního mlýna, kde fungoval až do zrušení v roce 1916.

Majitelé telčského panství Alois Podstatský a jeho manželka Leopoldina měli představu, že by se do Telče vozili vojáci z telčského panství na doléčení. Časem se ukázalo, že je rozdělování podle domovské příslušnosti komplikované a potřeba doléčit i jiné vojáky byla nutná.

Mnoho vojáků z Telčska se sice do telčského lazaretu dostalo, ale vyskytli se tu vojáci prakticky z celých Čech a z Moravy, dokonce i jiných národností.

Na doléčení sem přivázeli zpravidla pacienty z jihlavské záložní nemocnice, ale byl zde i voják z vídeňské nemocnice.⁹²

Vojenská četa na začátku války

O vybavení a zásobování se postarali telčští živnostníci a také firmy. Zdravotnický materiál a léky dodávala lékárna U Zlaté koruny Karla Paclíka.

Vojáci dostávali zdarma dopisní papír a pohlednice. Nebyl problém u Josefa Čápa obstarat tabák, cigarety, doutníky a další potřeby pro kuřáky.

Pacienti netrpěli ani hladem. Na jídelníčku měli maso, klobásy, máslo, pečivo, zeleninu, ovoce. Bylo jim dodáváno i pivo a víno.

Přestože začal lazaret oficiálně fungovat později, prvních 15 raněných se v Telči objevilo už 21. října 1914. Pacienti pobývali v Telči zpravidla deset dní, při náročnější rekonvalescenci i déle.

Převozy z Jihlavy se uskutečňovaly většinou jednou týdně. Průměrně pobývalo v lazaretu 15 pacientů.

Péči nad pacienty vykonávalo šest zdravotnic, docházel sem MUDr. Emanuel Krupička.⁹³

Červený kříž zřídil už na podzim 1914 lazaret také v Jemnici v prostorách staré radnice.⁹⁴ Na jemnickém zámku byl až v prosinci 1914 zřízen vojenský lazaret pro 12 pacientů. Náklady hradil markrabě Pallavicini.⁹⁵

Větším zdravotnickým zařízením byla Vojenská nemocnice v Jihlavě (k. k. Trupenspital). Velel jí štábní lékař MUDr. Maxmilián Ottenfeld. Nemocnice měla od roku 1915 oficiální název K. u. k. Reservespital a velitelem se stal vrchní štábní a posádkový lékař MUDr. Leo Feldern.

První váleční pacienti dorazili do jihlavské nemocnice 3. a 5. září 1914. Dva sanitní vlaky přivezly 1 310 raněných vojáků. Už 9. září bylo nutné poskytnout lůžka 746 těžce raněným mužům. Pacienti se ukládali nejen do původních budov, ale i do nově zprovozněných špitálů, např. v bývalé dívčí měšťance, ve Velkých kasárnách.⁹⁶

V areálu nemocnice se musela co nejrychleji postavit infekční oddělení, čímž se zvýšila kapacita až na 2 300 pacientů.

Lehčí pacienti či vyléčení, kteří ale potřebovali ještě nějaký čas na rekonvalescenci, byli posíláni do zotavoven Červeného kříže nacházejících se kromě Dačic a Telče také např. v Lukách nad Jihlavou, v Třešti a v Brtnici.⁹⁷